

یادگیری فعال و آموزش کتابخانه‌ای^۱

تألیف مایکل لارنزن^۲

ترجمه فاطمه حمیدی^۳

چکیده

صاحب‌نظران معتقدند که دیگر سخنرانی روش مناسبی برای آموزش کتابخانه‌ای به دانشجویان نیست. سخنرانی دانشجویان را خسته می‌کند و از توجه آنها در طول کلاس می‌کاهد. از روش‌های مؤثر آموزشی یادگیری فعال است که بسیاری از کتابداران دانشگاهی از آن استقبال کرده‌اند زیرا دانشجویان در خود کلاس درس، آموزش کتابخانه‌ای می‌بینند. این مقاله به یادگیری فعال و کاربرد آن در آموزش کتابخانه‌ای، ویژگی‌ها، روش‌های به کارگیری، مشکلاتی که بیشتر کتابداران در عمل در این روش با آن مواجه‌اند و نیز کاربرد آن در رشته‌های خاص می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها

یادگیری فعال، آموزش کتابخانه‌ای، سواد اطلاعاتی، کتابخانه‌های دانشگاهی

مقدمه

از آغاز آموزش کتابخانه‌ای دانشگاهی در ایالات متحده، این موضوع تذکر داده می‌شد که سخنرانی احتمالاً شیوه مؤثری در آموزش کتابخانه‌ای به دانشجویان نباشد. دیویس^۴ در ۱۸۸۶ اشاره کرد که در آموزش کتابخانه‌ای به دانشجویان با شکست مواجه شده است چرا که دانشجویان، سخنرانی‌های او را نمی‌فهمیدند. این پدیده توجه کتابداران زیادی را جلب کرد. بسیاری از کتابداران دانشگاهی مخالفت خود را با آموزش کتابخانه‌ای مبتنی بر سخنرانی اعلام کرده‌اند. اما سؤال این است که اگر آموزش کتابخانه‌ای صرفاً از طریق سخنرانی عملی نیست چرا آن را به کار می‌گیرند؟ یادگیری فعال، که به عنوان یادگیری همگام نیز شناخته شده است، یکی از مدل‌های آموزشی است که بسیاری از کتابداران دانشگاهی به آن رو آورده‌اند تا به

از آغاز آموزش کتابخانه‌ای دانشگاهی در ایالات متحده، این موضوع تذکر داده می‌شد که سخنرانی احتمالاً شیوه مؤثری در آموزش کتابخانه‌ای به دانشجویان نباشد. دیویس^۴ در ۱۸۸۶ اشاره کرد که در آموزش کتابخانه‌ای به دانشجویان با شکست مواجه شده است چرا که دانشجویان، سخنرانی‌های او را نمی‌فهمیدند. این پدیده توجه کتابداران زیادی را جلب کرد. بسیاری از کتابداران دانشگاهی مخالفت خود را با آموزش کتابخانه‌ای مبتنی بر سخنرانی اعلام کرده‌اند. اما سؤال این است که اگر آموزش کتابخانه‌ای صرفاً از طریق سخنرانی عملی نیست چرا آن را به کار می‌گیرند؟ یادگیری فعال، که به عنوان یادگیری همگام نیز شناخته شده است، یکی از مدل‌های آموزشی است که بسیاری از کتابداران دانشگاهی به آن رو آورده‌اند تا به

1. "Active Learning and Library Instruction". *Illinois Libraries*, Vol. 83, No.2(Spring 2001):19-24 [online]. Available <http://www.Libraryinstruction.com/active.html>.

2. Michael Lorenzen در دانشگاه ایالتی میشیگان و فارغ‌التحصیل در رشته‌های کتابداری و علوم تربیتی است.

4. Davis

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی Yahoo.com/Phamidi24

دانشجویان کمک کنند در کلاس درس آموزش کتابخانه‌های ببینند (۶: ۲۸۹-۲۹۴).

یادگیری فعال چیست؟

یادگیری فعال یکی از روش‌های آموزش به دانشجویان است که به آنها فرصت می‌دهد در کلاس درس مشارکت کنند. در این شیوه آموزشی نقش دانشجو فراسوی یک شنونده یا یادداشت‌بردار منفعل است. او مجاز است در بعضی زمینه‌ها در کلاس پیش قدم شود. معلم نیز کمتر سخنرانی می‌کند و در عوض هنگامی که با دیگر دانشجویان برای تفهیم برنامه درسی کار می‌کند، آنها را در جهاتی هدایت می‌کند که امکان کشف اطلاعات برایشان وجود خواهد داشت. یادگیری فعال انواع مختلفی از فنون را در برمی‌گیرد که عبارتند از: گروه‌های بحث کوچک، اجرای نقش، برنامه‌ها و طرح‌های عملی و پرسش‌هایی که توسط معلم هدایت می‌شوند. در حقیقت، هدف این است که دانشجویان در فرایند آموزش خود شرکت کنند.

دیوید جانسون^۱، رگر جانسون^۲ و کارل اسمیت^۳، چند تن از پیشگامان یادگیری فعال در چند دهه گذشته هستند. گر چه هیچ یک از آنها کتابدار نیستند اما همگی در یک محیط علمی کار می‌کنند و به‌طور گسترده، به استادان و اعضای هیئت علمی آموزش عالی تدریس کرده‌اند. بیشتر کتابداران دانشگاهی (از جمله نگارنده) پای صحبت‌های آنها نشسته‌اند و در متون کتابداری مربوط به یادگیری فعال، به مطالب آنها استاد بسیار کرده‌اند. این سه تن، در زمینه یادگیری فعال بحث‌هایی دارند چون معتقدند که اعضای هیئت علمی با وجود محدودیت‌هایی که سخنرانی دارد بیش از اندازه روی آن تکیه دارند. آنها نوشته‌اند که دانشجویان در تمرکز روی سخنرانی مشکل دارند و سخنرانی از توجه آنها در طول کلاس می‌کاهد و این موضوع را نیز مسلم فرض کرده‌اند که سخنرانی، کسب حقایق را برمی‌انگیزد تا اینکه فرایندهای شناختی مثل تحلیل، ترکیب و ارزیابی را ارتقا دهد. به طور کلی آنها معتقدند که سخنرانی دانشجویان را خسته می‌کند.

بون ول^۴ و این^۵ اشاره کردند، راهبردهایی که یادگیری فعال را ارتقاء می‌دهند دارای پنج ویژگی مشترک هستند:

۱. دانشجویان در کلاس به مسائلی ورای شنیدن سرگرم هستند.

۲. در این راهبردها، بر انتقال اطلاعات تأکید کمتر و روی توسعه مهارت‌های دانشجویان بیشتر تأکید می‌شود.
۳. دانشجویان درگیر تفکرات منظمی مانند تحلیل، ترکیب و ارزیابی می‌شوند.
۴. دانشجویان سرگرم فعالیت‌هایی از قبیل خواندن، بحث کردن و نوشتن هستند.
۵. در نهایت بر کشف ارزش‌ها و نگرش‌های دانشجویان تأکید بیشتری می‌شود.

اعضای هیئت علمی و استادان دانشگاه، با وجود محدودیت‌هایی که شیوه سخنرانی دارد، بیش از اندازه روی آن تکیه می‌کنند؛ اما دانشجویان در تمرکز روی سخنرانی مشکل دارند و سخنرانی از توجه آنها در طول درس می‌کاهد.

یادگیری فعال بر هویت رقابت طلب و فردگرایی آموزش سنتی نیز غلبه می‌کند. جانسون و اسمیت اشاره کردند: "زمانی که به فعالیت‌های مشارکتی مشغولید، افراد گروه به دنبال نتایج هستند که هم برای خودشان و هم برای دیگر اعضای گروه مفید باشد. یادگیری مشارکتی، استفاده آموزش از گروه‌های کوچک است تا دانشجویان به منظور یادگیری خود و دیگران، با یکدیگر کار کنند" (۳: ۲). یکی دیگر از دلایل کاربرد بسیار یادگیری فعال این است که دانشجویان غیرسنتی در آموزش عالی (دانشجویان در رده ۱۸ - ۲۴ سال) آن را به سخنرانی ترجیح می‌دهند. اسلاوین^۶ در تحقیق خود در ۱۹۹۱ گزارش کرد که برای دانشجویان سنتی در همه زندگی سخنرانی شده است و انتظار آن را هم دارند. به هر حال دانشجویان در سن بالاتر فرصت کار داشته‌اند و تجارب زندگی به آنها نشان داد که خود می‌توانند موضوعات را بیاموزند و در کلاس شرکت کنند و با دیگر دانشجویان و معلم به‌طور متقابل فعالیت داشته باشند.

در حالی که کتابداران دانشگاهی، بسیاری از فنون یادگیری فعال را به کار می‌برند اما بیشتر آنها احتمالاً

1. David Johnson
2. Reger Johnson
3. Karl Smith
4. Bonwell
5. Eison
6. Slavin

بدون آنکه بدانند یادگیری فعال چیست از آن استفاده می‌کنند. یادگیری عملی، از بخش‌های مهم دروس آموزش کتابخانه‌ای است. یکی از سطوح اولیه یادگیری فعال این است که به دانشجویان فرصت دهیم از مقابل آثار مرجع در اطراف یک اتاق بگذرند و نگاهی به آنها بیندازند؛ به آنها فرصت دهیم تا در زمینه فواید آثار مرجع با هم بحث کنند و تکلیفی گروهی به آنها بدهیم و بخواهیم اطلاعات مربوطه را از داخل آثار مرجع بیابند. این فعالیت در حقیقت می‌تواند یک تمرین مفید و پرهیجان برای یادگیری فعال باشد. یکی دیگر از روش‌های یادگیری فعال این است که به دانشجویان اجازه استفاده از رایانه و جستجو در آن را در طول کلاس بدهیم. با وجودی که به نظر می‌رسد، کنار آمدن با یادگیری فعال برای کتابداران مشکل باشد، اما با برخی تغییرات می‌توانند کاری را که اکنون انجام می‌دهند اصلاح کنند و تدریستان را مؤثرتر سازند.

نگاهی تاریخی به یادگیری فعال

کاربرد یادگیری فعال در آموزش اندیشه‌ای نو نیست. در واقع، مطمئناً این روش، اولین روش آموزشی بوده که بشر به کار برد. در جوامع ابتدایی به‌ویژه در جوامعی که بشر از طریق شکار امور خود را می‌گذراند و تنازع بقا وجود داشت، سریع‌ترین و مؤثرترین روش آموزش به جوانان، دادن فرصت به آنها برای تماشا و سپس تقلید از رفتار بزرگترهایشان بود. در آن جوامع سخنرانی نبود. از آنجا که اولین جوامع بشری از نوع شکارچی - گردآورنده بودند، به نظر می‌رسد چگونگی پیدایش آموزش در جوامع انسانی نیز چنین بوده است. مدت‌ها بعد از تشکیل شهرها و مؤسسات رسمی آموزشی سخنرانی توسعه یافت.

اولین گزارش مکتوب در زمینه یادگیری فعال از یونان قدیم و سیک سقراط است. روش سقراطی متکی بر تعامل دانشجویان با هم‌دیگر و نیز تعامل با معلم است. سقراط مسئله‌ای را مطرح می‌کرد و از دانشجویان درباره آن سؤال می‌کرد. دانشجویان درباره چیزی که فکر می‌کردند پاسخ خواهند بود، به‌طور مفصل بحث می‌کردند. سقراط بحث را به نکات مهم هدایت می‌کرد تا زمانی که بحث به چیزی که سقراط فکر می‌کرد پاسخ است کشیده

می‌شد. در انتها سقراط با استفاده از نکاتی که دانشجویان به آنها اشاره کرده بودند، پاسخش را آشکار می‌کرد. سقراط برای دانشجویان سخنرانی نمی‌کرد. او با دانشجویان کار می‌کرد تا آنها را در کشف قسمتی از دوره آموزشی خود کمک کند.

در قرون اخیر نیز دیگر فیلسوفان از یادگیری فعال طرفداری کرده‌اند. روسو^۱ در ۱۷۶۲ میل را منتشر کرد و در این اثر درباره یادگیری از طریق تجربه حسی بحث کرد. جان دیویی^۲ معتقد بود که تجربه عملی به یادگیرنده، اطلاعات خام مورد نیاز برای پرورش مهارت‌های تفکر انتزاعی و توسعه احتمالی مفاهیم عقلانی پیچیده حول یک موضوع را می‌دهد. ژان پیازه^۳ اعتقاد داشت که استدلال انتزاعی نتیجه‌ای از یادگیری فعال دوران کودکی است که با کشف محیط توسعه می‌یابد. کلب^۴ در تحقیقی در ۱۹۸۴ اشاره کرد که تجربه عینی، پیش‌نیاز مهارت‌های فیزیکی، مشاهدات متفکرانه، مفهوم‌سازی انتزاعی و آزمایش‌های فعال است (۱۱).

یکی از کتابداران دانشگاهی پیشین، به سخنرانی نیز به مثابه راه ثانوی توجه کرد. رابینسون^۵ معتقد بود که دانشجویان باید محققان حقیقی شوند تا بتوانند خود را آموزش دهند و بدون کمک استادان یا کتابداران پژوهش کنند. پژوهش شخصی، از مواردی است که یادگیری فعال را توسعه می‌دهد و رابینسون آن را مهم‌ترین چیزی دانست که دانشجو باید از آموزش عالی کسب کند (۱۷: ۱۵-۲۷). دیویی^۶ در سخنرانی‌های کلاسی با شکست مواجه شد. او اشاره کرد که دانشجویان حتی با سخنرانی‌های متعدد در زمینه مهارت‌های کتابخانه‌ای هیچ دانش کسب نمی‌کردند (۶: ۲۸۸-۲۹۴).

وینسر^۸ و بعد شورتز^۹ و برنس کلب^{۱۰} در زمینه مفهوم کتابخانه‌ای دانشکده بحث کردند. این سه تن اعتقاد داشتند که سخنرانی برای دانشجویان آن هم در یک سالن سخنرانی بزرگ به دانشجویان لطمه می‌زند. در عوض آنها باور داشتند که دانشجویان باید در کتابخانه توسط استاد و کتابدار، هر دو، آموزش ببینند. به جای سخنرانی برای دانشجویان، گروهی مرکب از کتابدار و استاد مسائلی را به دانشجویان ارائه دهند و بعد آنها برای یافتن پاسخ باید خود در مجموعه کتابخانه به جستجو بپردازند. به وضوح، این روش، یکی از کاربردهای یادگیری

1. Hands-on learning
2. hunter/gatherer society
3. Rousseau
4. John Dewey

5. Jean piaget
6. Kolb
7. Robinson

8. Winsor
9. Shores
10. Bransecomb

فعال است که کتابداران از آن استفاده می‌کنند و نه تنها مهارت‌های کتابخانه‌ای را آموزش می‌دهد بلکه کتابخانه را به مرکزی برای آموزش دانشجویان در محوطه دانشگاه تبدیل می‌کند (۲۰: ۷-۱۴؛ ۱۸: ۱۱-۱۱؛ ۳).

یکی از آثار اخیر در زمینه پذیرش یادگیری فعال نه تنها در کتابخانه‌های دانشگاهی بلکه، به‌طور کلی در محوطه‌های دانشگاه، گزارش "مؤسسه ملی آموزش" در ۱۹۸۴ با عنوان "گرفتناری در یادگیری: درک پتانسیل آموزش عالی امریکا" بود. گروه تحقیقاتی که این گزارش را تهیه کردند، قصد داشتند از طریق ایجاد راهبردهایی که به شرکت دانشجوی بیشتر از گذشته نیاز داشت، گرفتناری دانشجویان را در آموزش شخصی خود اصلاح کند. گروه مطالعه اشاره کرد: "اعضای هیئت علمی باید از روش‌های فعال تدریس، بیشتر استفاده کنند و برای این کار دانشجویان باید در فرایند یادگیری خود مسئولیت‌های بیشتری را بر عهده گیرند" (۱۴: ۲۷).

نکاتی درباره کاربرد یادگیری فعال در کلاس درس کتابخانه

انتقال یادگیری فعال در بخش آموزش کتابخانه‌های کار آسانی نیست. بیشتر کتابداران دانشگاهی در این زمینه، دانش پایداندکی دارند و کتابدارانی که از روش‌های آموزش آگاهی کمی دارند، به روشی که خود آنها آموزش دیدند یعنی سخنرانی روی می‌آورند. علاوه بر این، طبیعت آموزش کتابخانه‌ای که یک کلاس تک مرحله‌ای است و یک کتابدار آن را تعلیم می‌دهد که یک معلم معمولی نیست، کاربرد بسیاری از پیشنهادها در زمینه یادگیری فعال را که در دوره‌های طولانی مدت نیم سال تحصیلی به بهترین شکل عمل می‌کند، مشکل می‌سازد.

درواک در ۱۹۹۲ به چهار مشکل در این زمینه اشاره کرد که دیگر معلمان زمانی که یادگیری فعال را جزئی از کارشان قرار می‌دهند با آنها روبرو نمی‌شوند. معمولاً کتابداران گروهی از دانشجویان را فقط یک‌بار می‌بینند. منظور این است که روش‌های یادگیری فعالی که کتابدار به کار می‌برد باید طی یک دوره زمانی کلاسی به نتیجه برسد. دانشجویان نیز با استادانی که واحد درسی آنها را آموزش می‌دهند، در ارتباط هستند. منظور ارتباط با دانشجویانی است که احتمالاً بی‌بردهاند نیازی به شرکت

در کلاس نیست و یا برای شرکت در کلاس ترغیب نمی‌شوند. کتابداران نیز باید در چارچوب زمانی خیلی کوتاه مدت مطالب زیادی به دانشجویان آموزش دهند. کاربرد یادگیری فعال به منظور پوشش اطلاعات وقت زیادی می‌برد. بالاخره، کتابدار کنترل‌کننده بر کلاس ندارد. به صورت نظری، کتابداران دانشگاهی نیز مانند دیگر اعضای هیئت علمی برای تدریس در کلاس استقلال

**کاربرد یادگیری فعال در آموزش اندیشه‌ای
نو نیست. اولین گزارش مکتوب در زمینه
یادگیری فعال از یونان قدیم و سبک سقراط
است. روش سقراط‌متکی بر تعامل دانشجویان
با همدیگر و نیز تعامل با معلم است.**

دارند، و به هر طریق که مایلند آموزش می‌دهند. به‌عمر حال همکاری با عضوی از هیئت علمی در نقش کمکی، نشان دهنده این است که کتابدار باید ساختار آموزش خود را مطابق با نیازها و خواسته‌های عضوی در آورده‌ده خواستار آموزش کتابخانه‌ای برای درس خود بوده‌است. دانشجویان نیز معتقدند که نمی‌خواهند حول موضوعاتی که کتابدار درس می‌دهد امتحان شوند. علاوه بر این، بسیاری از دانشجویان معتقدند که در تعیین یادگیری فعال هیچ نیازی به همکاری کتابدار نیست. چراکه او نمی‌تواند به دانشجو نمره دهد (۷: ۷۷-۸۳). کوک، کانکل و ویور^۱ اشاره کردند: "دانشجویان برای چیزی که در آموزش کتابخانه‌ای یاد می‌گیرند پاسخگویی کتابداران نیستند آنها فقط به‌طور غیرمستقیم پاسخگویی آموزشگران هستند، بیشتر اعضای هیئت علمی از دانشجویان نمی‌خواهند تا نحوه استفاده از ابزارهای مرجع را توصیف کنند، در واقع آنها انتظار دارند که کار دانشجویان نشان دهد که آنها از منابع مرجع استفاده کرده‌اند" (۴: ۲۳).

از مشکلات یادگیری فعال در کلاس درس کتابخانه، بی‌میلی کتابداران برای ترک سخنرانی است. مابری^۲ اشاره می‌کند: "به این موضوع بی‌بردم که به‌عمر حال اولین گام آموزشگر در کاربرد فنون یادگیری مشارکتی، مستلزم

1. Druke
2. Cook
3. Kunkel

4. Weaver
5. Mabry

تفکر مجدد دربارهٔ نقش خود در کلاس درس است. ترک زمان سخنرانی در یک نشست ۵۰ دقیقه‌ای آموزش اطلاعات کتابشناختی آسان نیست. اما یکی از نظریه‌های آغازین یادگیری مشارکتی این است که اگر آموزشگران برخی کنترل‌های خود را کنار بگذارند، دانشجویان بیشتر یاد می‌گیرند و آن دانش را به مدت طولانی‌تر حفظ می‌کنند^۱ (۱۳: ۱۸۳).

مابری به این نیز اشاره کرده که کتابداران تسلط جو با ورود یادگیری فعال با مشکل مواجه می‌شوند در حقیقت

روش جورچین یکی از فنون ابتکاری آموزش یادگیری فعال است. دانشجویان در گروه‌های مختلف روی بخش‌های کوچکی از یک موضوع کلی مطالعه می‌کنند. وقتی گروه‌ها، یافته‌های خود را برای همدیگر گزارش می‌کنند، مطالب کنار هم قرار می‌گیرند.

برای اعمال یادگیری فعال به نوع متفاوتی از کتابدار نیاز است. از نظر مابری، مسئله‌سازترین مرحله برای آموزشگر اولین مرحله است یعنی پذیرش نقشی جدید در کلاس درس که مستلزم کاهش برخی کنترل‌هاست. کتابدارانی که خیلی مستبدند احتمالاً در مقابل طبیعت آزاد این روش جدید ایستادگی می‌کنند. اما بیشتر کتابداران مساوات‌طلب که مشتاقند روش‌های آموزش جدید را به کار برند، راهی ثمر بخش در اصول یادگیری مشارکتی خواهند یافت (۱۳: ۱۸۵).

کاربرد یادگیری فعال در سخنرانی کتابخانه‌ای تک‌مرحله‌ای به برخی اصلاحات در فنون یادگیری فعال نیاز دارد. درواک در ۹ راهبرد در زمینهٔ ورود یادگیری فعال در کار کتابداران اشاره کرده که در زیر فهرست‌وار آمده است:

۱. گفتگوی غیررسمی با دانشجویان هنگام شروع کلاس؛

۲. توقع شرکت در کلاس و انجام فعالیت‌های متناسب با آن از دانشجویان؛

۳. ایجاد نظم در کلاس به شکلی که شرکت در کلاس را ترغیب کند. مانند: جیدن صندلی‌ها به شکل دایره یا دسته‌ای؛

۴. تشکیل گروه‌های بحث کوچک، سؤال و جواب و

یادداشت برداری برای ایجاد روش‌های غیرتهدیدآمیز شرکت دانشجو در کلاس؛

۵. ارائه فرصت پاسخ به دانشجویان و ایجاد نکردن دستپاچی؛

۶. تقدیر از شرکت دانشجویان و تعریف از آنها با تفسیر گفته‌هایشان؛

۷. معرفی خود و دانشجویان برای آشنایی بیشتر و ذکر تجارب قبلی کتابخانه‌ای آن گونه‌که خود انجام می‌دهید؛

۸. نشان دادن ارتباطات کتابخانه با مطالعات دانشجویان و شریک کردن آنها در بحث؛

۹. دادن فرصت طرح سؤالات در انتهای کلاس به دانشجویان.

بیشتر راه‌هایی که درواک فهرست کرده با کمترین تغییرات بر نکاتی که پیشگامان یادگیری فعال اشاره کرده‌اند، قابل تطبیق است. این می‌رساند که با تلاشی اندک، سخنرانی کتابخانه‌ای تک‌مرحله‌ای می‌تواند به تجربه‌ای در یادگیری فعال تبدیل شود.

روش جورچین^۱ یکی از فنون ابتکاری آموزش یادگیری فعال است. دانشجویان در گروه‌های مختلف روی یک موضوع مطالعه می‌کنند. هر کدام از این گروه‌ها روی بخش کوچکی از موضوع کلی کار می‌کنند. وقتی گروه‌ها، یافته‌های خود را برای همدیگر گزارش می‌کنند مطالب کنار هم قرار می‌گیرند. این کار باعث می‌شود کل موضوع تحت پوشش یک ترکیب واحد قرار گیرد و سبب می‌شود که هر کدام از دانشجویان در یادگیری مطالب دخیل شوند. راجینز^۲ در ۱۹۹۵ دربارهٔ کاربرد روش جورچین در آموزش کتابخانه‌ای دانشگاه ایلالت مونتانا در برمن^۳ اشاره کرد. او با موفقیت این روش را برای آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای به دانشجویان پژوهش‌های بازاریابی، مهندسی مکانیک، روش‌های تاریخی و زمین‌شناسی به کار گرفت (۱۶: ۴۰-۵۰).

یکی از ایرادهای وارد بر یادگیری فعال این است که با کلاس‌هایی در سبک سالن‌های بزرگ سخنرانی سازگاری ندارد. کتابداران گاهی در سالن‌های بزرگ سخنرانی تدریس می‌کنند. جدنون^۴ در ۱۹۹۷ دربارهٔ تجربیاتش در زمینه تلاش برای کاربرد یادگیری فعال در یک جلسهٔ آموزش کتابخانه‌ای در یک سالن بزرگ اشاراتی دارد. او این کار را با وادار کردن دانشجویان به درگیری فکری

شدید انجام داد و بعد راهبردهای جستجوی خود را به صورت دو نفری تکمیل کرد. این کار را می توان با تعداد زیادی از دانشجویان و گروه ها با یک بحث کلاسی جامع انجام داد. جدون به این نتیجه رسید که کلاس درس به خوبی اداره می شود اما تعداد زیاد دانشجویان آن را از موفقیتی که با گروه های کوچک تر دانشجویان حاصل شود، دور می کند (۹: ۳۰۱-۳۰۹). اگر چه مطالعه جدون نشان دهنده این نیست که کاربرد یادگیری فعال در گروه های بزرگ برای آموزش کتابخانه ای نباید به کار گرفته شود اما نشان می دهد که این کار ایراد دارد. شاید سخنرانی برای این مجموعه مناسب تر باشد.

یادگیری فعال یکی از روش های بی نظیر آموزش برای کتابداران به شمار می رود اما، به هر حال، نباید آن را تنها راه آموزش در نظر گرفت. همان طور که درباره گروه های گسترده فوق نشان می دهد بعضی اوقات سخنرانی می تواند ابزاری ارزشمند در آموزش مهارت های کتابخانه ای باشد. درواک اشاره می کند: افزودن مدرک حول ارزش یادگیری فعال از فعالیت های مورد علاقه ما نیست، بلکه علاقه ما به کشف فنون مختلف یادگیری فعال و ترکیب مؤثر آنها برای آموزش کتابخانه ای است. قالب سخنرانی، به راحتی ممکن است برای بیشتر کلاس های آموزشی کتابخانه در سطح دانشگاهی مناسب باشد. به هر حال، تحقیق و عمل نشان می دهد که دانشجویان ممکن است از یک طیف گسترده تر فنون آموزش که در بردارنده فرصت های یادگیری فعال است بهره مند شوند (۷: ۸۲ و ۸۳).

یادگیری فعال به مقدار زیادی فعالیت و یک هدف روشن نیاز دارد. استفاده از یادگیری فعال به خاطر خود این روش ممکن است نتیجه عکس دهد. آن اشاره کرد: "باید خیلی محتاط بود. به کارگیری فنون یادگیری فعال برای دستیابی به اهداف خاص و مهم باید هدفمند باشد، و باید از دانشجویان خواسته شود که از مهارت های تحلیلی، ترکیبی و ارزیابی استفاده کنند. غیر از این بدین معناست که دانشجویان، کلاس ها را ائتلاف وقت و کاری ظاهر فریب و بی ارزش تلقی کنند" (۱: ۹۹).

کاربرد یادگیری فعال و آموزش کتابخانه ای در رشته های خاص

کتابداران دانشگاهی برای تدریس آموزش کتابخانه ای به دوره های مختلف رشته های تحصیلی فراخوانده می شوند. برای انتخاب مواد مجموعه کتابخانه، برای هریخش از دانشگاه یک کتابدار را در نظر گرفته اند. آنها با اعضای هیئت علمی در این زمینه مشورت می کنند و تصمیمات لازم را می گیرند. همچنین آمادگی خود را برای آموزش دانشجویان در زمینه چگونگی استفاده از مواد موجود در کتابخانه اعلام می کنند. موضوعات مختلف با روش های مختلف حتی با یادگیری فعال آموزش داده می شوند. برای مثال، همان طور که قبلاً اشاره شد راجینز با موفقیت روش جورچین یادگیری فعال را برای آموزش مهارت های کتابخانه ای به دانشجویان پژوهش بازاریابی، مهندسی مکانیک، روش های تاریخی و زمین شناسی به کار گرفت. در حالی که، متون کتابداری متنوعند، برخی کتابداران درباره چگونگی کاربرد یادگیری فعال در رشته های تحصیلی خاص که با آموزش کتابخانه ای مرتبط است، تألیفاتی دارند.

وب جهانی در عمل نشان داده است که آموزش آن

یادگیری فعال بر هویت رقابت طلب و فرد گرایی آموزش سنتی غلبه می کند.

برای کتابداران دانشگاهی پرزحمت است. بیشتر تصورات غلطی که دانشجویان درباره هویت واقعی وب دارند، سخنرانی درباره آن را مشکل کرده است. یادگیری فعال، به خوبی می تواند محدودیت های وب و مخزن اطلاعات نادرست موجود در آن را به این دانشجویان نشان دهد. صرفاً از دانشجویان بخواهید به صورت گروهی گشتی در وب بزنند و اطلاعات درباره فردی را جستجو کنند و بعد در کلاس چیزهایی را که یافتند گزارش کنند. این مباحث در آموزش وب بیشتر واقع

می‌شود تا سخنرانی در زمینه آن، کلمات و استرنیگ^۱ برای آموزش دانشجویان در زمینه کاربرد وب در ارتباطات گروهی دست به راهبردی مشابه زدند. آنها از دانشجویان خواستند تا اطلاعاتی را در باب فناوری حاضر در وب بیایند.

علوم بهداشتی از رشته‌هایی است که از یادگیری فعال زیاد استفاده می‌کند. هیچ جای تعجب نیست که این علوم در کلاس‌های خود از آموزش کتابخانه‌ای تأثیر پذیرفته‌اند. کتابدارانی که در این زمینه دروسی را آموزش می‌دهند همراه با آن پیش می‌روند و در آموزش خود،

یادگیری فعال از روش‌های آموزشی است که به دانشجویان فرصت شرکت در کلاس را می‌دهد. با این روش، آنها فراسوی یک شنونده یا یادداشت بردار فعالیت می‌کنند، حتی در برخی جهات در کلاس درس پیشقدم می‌شوند.

فنون یادگیری فعال را به کار می‌گیرند. فرنسز^۲ و کلی^۳، دوازده کتابخانه علوم بهداشتی در ایالات متحده را که برای آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای، یادگیری فعال به کار می‌برند به طور مفصل شرح می‌دهند. گرچه، هیچ یک از دروسی که این کتابخانه‌ها آموزش می‌دادند به طور گسترده تشریح نشده است. اما تفسیر برنامه‌های آموزشی نشان می‌دهد که کتابداران علوم بهداشتی شاید پیشتر از یادگیری فعال در کتابخانه‌های دانشگاهی باشند (۸: ۲۵-۳۷).

کتابداران دانشگاهی بیشتر این فرصت را دارند تا سخنارهای دانشجویی سال اول را، خواه به عنوان معلم ثابت خواه به عنوان یک سخنران مهمان، آموزش دهند. انواع این دوره‌ها به کتابدار به‌ویژه اگر یک معلم باشد فرصت امتحان روش‌های آموزشی جدید را می‌دهد همان‌طور که به دایر^۴ در دانشگاه ایالت کالیفرنیا سن برناردینو این فرصت را داده که در کلاس درس آموزش کتابخانه‌ای تعدادی از تمرین‌های خودهدایتگر را که بر نظام پیوسته کتابخانه متمرکز بود به کار برد. او در مقدمه، بحثی در زمینه اهمیت سواد اطلاعاتی در کلاس داشت. ارزیابی

دانشجویان از این کلاس خیلی عالی‌تر از ارزیابی کلاس قبلی بوده که از یادگیری فعال استفاده نکرده بود (۵: ۲۹۹-۳۰۸).

در رشته‌های علوم، همکاری و اعتماد در زمینه متون تحقیقی برای تعهد علمی مهم است. به همین علت یادگیری فعال در آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای به خوبی عمل می‌کند. سارابنهل^۵ زمانی که مقالاتی در این موضوع نوشت، کتابدار دانشگاه علوم و استادیار زیست‌شناسی دانشکده ارل هام^۶ بود. پنهل با استفاده از موقعیت دوگانه‌اش، قادر به معرفی آموزش کتابخانه‌ای در دوره‌های شیمی مقدماتی بود. پنهل دانشجویانی داشت که در گروه‌های کوچک برای کشف مقالات مجلات شیمی کار می‌کردند. او اشاره می‌کند: «از مزیت‌های توسعه تکالیف، هم یادگیری مشارکتی و هم آشنایی دانشجویان با متون شیمی است دانشجویان شیمی بیشتر درگیر موضوع می‌شوند، مؤثرتر یاد می‌گیرند و با فعالیت‌های استادان آن رشته رقابت می‌کنند» (۱۵: ۸۳).

خلاصه

یادگیری فعال از روش‌های آموزشی است که به دانشجویان فرصت شرکت در کلاس را می‌دهد. با این روش آنها فراسوی یک شنونده یا یادداشت‌بردار فعالیت می‌کنند، حتی در برخی جهات در کلاس پیشقدم می‌شوند. یادگیری فعال انواع مختلف فنون را در بردارد که عبارتند از: گروه بحث کوچک، ابهاگری نقش، برنامه‌های عملی، و سؤال و جوابی که معلم هدایت می‌کند. هدف این است که دانشجویان به فرایند آموزش خود هدایت شوند. یادگیری فعال اندیشه‌ای نو نیست، این نوع یادگیری در جامعه بشری از مدت‌های طولانی در گذشته استفاده می‌شده است. چندین فیلسوف و آموزشگر (مانند: سقراط و دیویی) آن را به کار گرفته‌اند و از حامیان آن بوده‌اند.

برخی کتابداران دانشگاهی مرزهای تاریخی سخنرانی را در دهه ۱۸۸۰ در جلسات آموزش کتابخانه‌ای شناسایی کرده‌اند. یکی از تلاش‌های این کتابداران و کتابداران اوایل قرن ۲۰، در زمینه یادگیری فعال، درک مفهوم کتابخانه - دانشکده بود. کاربرد یادگیری فعال می‌تواند

1. Kohut
2. Sternberg
3. Francis

4. Kelly
5. Dabbour

6. Sara Pembale
7. Earlham College

searching. *Library instruction roundtable news*. 17(4).pp.10.

13. Mabry, C.E. (1995). Using cooperative learning principles in [3]. *Research strategies*, 13 (Summer). pp. 182-185.

14. National Institute of Education. (1984). *Involvement in learning. Realizing the potential of American higher education*. Washington, DC: US Department of Education.

15. Penhale, s.j.(1997). Cooperative learning using chemical literature. *Science & technology libraries*. 16(3/4). pp.69-87

16. Ragains,p.(1995). Four variations on Drucke's active learning paradigm. *Research strategies*. 13(Winter). pp. 40-50

17. Robinson, O.H. (1880). College libraries as aids to instruction: Rochester University library-Administration and use. In *Circulars of information of the Bureau of Education : No.1*. Washington , D.C: United States Government Printing Office. pp.15-27

18. Shores, L. (1935). The liberal arts college - a possibility in 1964? *School and society* , 41(26 January) . pp. 110-14.

19. Shrigley, R.(1981). Reader education .*New library world*, 82 (March). pp.42,43.

20. Winsor, J.(1880). College libraries as aids to instruction: The college library. In *Circulars of information of the Bureau of Education : No.1*. Washington, D. C: United States Government Printing Office. pp. 7-14.

مسائلی را برای کتابداران دانشگاهی ایجاد کند. معمولاً کتابداران فقط یک کلاس با دانشجویان دارند که تازه باسخگوی کتابدار هم نیستند و از کلاس انتظاراتی دارند که از کار با آموزشگر شکل گرفته است. بسیاری از کتابداران با تلاش مختصر به موفقیت‌هایی در زمینه یادگیری فعال رسیده‌اند.

منابع

1. Allen, E.E.(1995). Active learning and teaching : Improving post-secondary library instruction. *Reference Librarian*. no. 51/52.

2. Bonwell, C.C. and Eison, J.A. (1991). *Active learning: Creating excitement in the classroom*. Washington, DC: George Washington University.

3. Branscomb, H.(1940). *Teaching with books: A study of college libraries*. Chicago: American Library Association and Association of American Colleges.

4. Cook, K. N., Kunkel, I.R.,and Weaver, S.M. (1995). Cooperative learning in bibliographic instruction. *Research strategies*. 13(Winter). pp.17-25.

5. Dabbour, K.S.(1997). Applying active learning methods to the design of library bibliographic instruction for a freshman seminar. *College & research libraries*. 58(July).pp.299-308.

6. Davis, R.C. (1886). Teaching bibliography in colleges. *Library journal*, 11(September). pp.289-94.

7. Druke, J.(1992). Active learning in the university library instruction classroom. *Research Strategies*, 10(Spring).pp.77-83.

8. Francis B.W. and Kelly, J.A.(1997). Active learning : Its role in health sciences libraries. *Medical reference services quarterly*. 16(Spring).pp.25-37.

9. Gedeon, R.(1997). Enhancing a large lecture with active learning. *Research strategies*. 15(4).pp.301-309.

10. Johnson, D., Johnson, R. and Smith,K.(1991). *Active learning : Cooperation in the college classroom*. Edina, MN: Interaction Books.

11. Kolb, D.(1984). *Experiential learning: Experiences as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

12. Lorenzen, M.(1995). Remember the gin and tonic! Using alcohol to teach Boolean

21. Woodruff, E.H.(1886) . University libraries and seminary methods of instruction. *Library journal*, 11(September).219-24.

تاریخ دریافت : ۱۳۸۲/۱۱/۲۰